

Milan Zelinka

Popoludnia

Ženy

Vstávali ešte za tmy, šli pešo cez vrch k vlaku, na chrbrtoch niesli zajdy plné sušených húb, hrušiek, jablák, sliviek; putovali s nimi po valaloch v Michalovskom či Trebišovskom okrese, aby ich u bohatších gazdov vymenili za múku. Ich celodenná strava sa skladala z hrsti varenej fazule, zo šiestich pečených zemiakov, občas z chrumkavého rožka, ktorý bol v tých časoch nevídanou pochúťkou. Tieto cesty vykonávali v neskorej jeseni s takou samozrejmou, akoby boli od vekov tou najprirodzenejšou súčasťou ich života; nikomu ani nenapadlo, že by sa tých ciest mohli aj zriecť, keďže sa za celý rok narobili na gazdovstve vyše práva. Vo dne dreli na poli, starali sa o deti, o kuchyňu i o statok a v noci pásli kone, líhali pri nich na lúkach, podkladajúc si pod unavené telá staré kabáty a deky.

Boli to ženy, na ktoré si dnes už nikto nespomenie. Namiesto cigánskej muziky im v temné novembrové podvečery vyhráva vietor na osamelých smrekoch akúsi osirelú pieseň nad ich rozpadávajúcimi sa, dávno zabudnutými hrobmi, kde vyblednuté nápisy na zhrdzavených krížoch už iba matne pripomínajú čas ich konkrétnych životov z počiatku minulého storočia...

Život

Život prejde ako autobus po zabudnutej ceste, kde okrem šoférovho sú všetky sedadlá prázdne: je polnoc a aj najväčší oneskorenci už dávno spia v domoch s tmavými oknami.

Život prejde – ľudia z neho odídu ako krdle divých husí na konci babieho leta...

Život ubieha – ľudia z neho ustavične odchádzajú; jedni ticho, nebadane, iní s krikom, ktorý hovorí o tom, ako veľmi ich bolelo všetko, keď im smrť zvonila na poslednom zvone.

Ľudia odchádzajú – život zostáva.

A keby bolo možné zhromaždiť na jednom obrovskom štadióne všetkých, ktorých život boľel viac, ako si to zaslúžili, tu by sme v ostrom svetle lúčov uzreli nekonečné zástupy ľudí s bleďými strhanými tvármi, s dokaličenými rukami i nohami, s vykradnutými srdcami, so spustošenými dušami, ľudí bez mena, ktorí v očiach veľkého sveta ani toľko neboli hodní, aby si na nich občas spomenuli, ani nie ako na konkrétneho človeka, lež len ako na beztvárny dav.

Po mladej sviežej tráve prešiel ťažkým krokom starca a tráva sa za ním hneď zavrela, a o chvíľu už nebude vidieť ani starca, ani chodník, ktorý urobil, keď cez tú lúku prešiel.

A nad krajinu vyšlo slnko a lúčmi pohladilo všetkých, čo boli pod ním...

Kľúčový bod

Kľúčovým bodom je briežok, čo sa vypína za elektrickým transformátorom vľavo od starej poľnej cesty vedúcej do lesa. Z tohto briežka vidieť celý valal, všetko, čo Pánboh i ľudia za tie storočia stvorili, čo odolalo ohňu vojen i ľudskej závidi, v znovuzrození toho, čo zaniklo na troskách historických zvrátov, vo vytrvalej neúprosnosti uplyvajúceho času, ktorý nemožno kúpiť za nijaký peniaz.

Kľúčovým bodom je briežok – treba naň vyjsť s pomalou dôstojnosťou, rozvážne, vecne, s prajným rozmachom rytmicky zladených nôh, zatiaľ čo oči sa pasú po krajine ubiehajúcej zo severu na juh; elektrické vedenie akoby niečo stále vystreľovalo od obzoru po obzor, akoby ho každý deň od rána do večera znovu načrtával maliar majstrovským rozmachom svojho štetca.

Z toho briežka vidieť do dvorov a do obydľí, vidieť do gánkov a predných izieb, vidieť do kuchýň, kde dlho žijú osamelé ľudské bytosti – v občasnom podliehaní ponorkového efektu.

Nepozná valal ten človek, čo sa aspoň raz nepozrel z tohto vrška, čo nikdy nemal rodné hniezdo takto na dlani. Môže sa akokoľvek usilovať; to hlavné mu zostane skryté navždy, lebo ten briežok je jediné miesto, z ktorého možno bez zvyšku pochopiť dušu valala...

Úryvky z tajomstva

Ofélie

Nikdy som nevidel Shakespearovu Oféliu, ale bežné Ofélie som stretával pomerne často, hoci nijako nemôžem povedať, že v nesúlade s prírodou. Bolo ich dosť na neustále sa vracajúci každodenný smútok, so svojím utrpením sa mi zverovali ostýchavo, hanbili sa za svoj osud, dávajúc tak zároveň najavo, že s ním nesúhlasia, že ho pociťujú ako hlbokú krivdu. Všetky proti nemu protestovali, ani jedna sa v ňom nevyžívala. Boli to Ofélie ozajstné: všetko, čo robili, vravelo o tom, že najradšej by boli bežnými, hoci priemerne šťastnými vydatými ženami...

Cesta

Stále je to iba lúnia, stále je to iba cesta.

Odkiaľsi vychádzam, kamsi idem, a keď dosiahnem svoj cieľ, vraciam sa nazad. Celý život iba samé návraty. Odkiaľsi kamsi a zase nazad.

Nie som filozof, nepýtam sa na zmysel svojho pohybu. Idem, zvyčajne hore, vyššie, ako som bol v počiatočnom momente, až po hranicu, odkiaľ aspoň trochu vidieť do sveta...

Úryvok z tajomstva

Áno, musel som odísť tak strašne ďaleko, aby som napísal zopár slušných básní v próze a možno sám sebe dokázal, že všade žijú ľudia. Svet vôbec nie je veľký. Je obsiahnutý myšlienkou, ktorá nás vôbec nemôže prekvapiť čímisi novým a netušeným v povahe ľudského osudu v zmysle jeho nasmerovania, iba jeho vonkajšia podoba je rôzna. Vnútro človeka je všade rovnaké.

Energie

Neznámo

Brána, ktorou odchádzame do Neznáma, je stále otvorená. Každý môže prejsť tou bránou, ak je to cieľ jeho cesty, prípadne môže o tejto možnosti po celý život iba snívať, takže cez tú bránu nikdy neprejde. Ozajstné Neznámo nemožno spoznávať tak, že si ho jednoducho rozdelíme na niekoľko známych častí. Neznámo je Neznámom predovšetkým preto, že ho nemožno takto rozdeliť, lebo keby sme to urobili, každá časť by bola práve taká záhadná a neznáma ako pôvodný celok.

Človek

Neúnavne sa približuješ k zdroju nekonečného svetla, hoci vieš, že práve

tento zdroj ťa oslepí v okamihu, keď pochopíš jeho podstatu. Ale pohyb k nemu nemôžeš zastaviť, lebo keby si to urobil, tvoj život by stratil akýkoľvek zmysel.

Oni

Nakláňajú pohár s mliekom, hoci vedia, že ak sa preklopí za rovnovážnu hranicu stola, ostane prázdny. A hoci im mnohí pripomínali to nebezpečenstvo, nakláňať neprestali. Plač nad rozliatym mliekom je totiž jediné, čoho sú momentálne schopní...

Veľký tresk

Veľký tresk bol tak strašne dávno, že vlastne vôbec nejestvoval. V priebehu miliárd rokov sa postupne rozplynul do zákonov, ktoré určujú beh sveta poznateľného akýmkoľvek možným spôsobom. Vo vesmíre stále trvá napätie. Kým však je medzi svetom viditeľným a neviditeľným rovnováha, nikto sa nemusí obávať konca sveta, ktorý by sa pravdepodobne opäť skončil veľkým treskom, a to práve preto, lebo sa ním tak evidentne začal.

Sny

1

Včera sa mi prisnila ryba mojej smrti. Potom som stretol ženu so spotenými vlasmi, stála na ľudoprázdnom námestí a do dreveného koryta krájala cibuľu. Potom som stretol kováča, šiel po námestí, na pleci niesol ťažké kladivo. Prišiel k tej žene, z celej sily sa rozohnal, tresol ťažkým kladivom po koryte plnom nakrájanej cibule, a drevené koryto sa rozprsklo na všetky strany a kusy cibule lietali vo vzduchu ako trosky lode, čo narazila na mínu. Potom žena odstúpila do tieňa košatej lipy, oprela sa čelom o kmeň, v ľavej ruke ešte vždy držala krájadlo. A kováč odhodil kladivo ďaleko od seba, podišiel k nej, položil jej na plece ťažkú ruku. Chvíľu bolo ticho. Potom krájadlo vypadlo žene z ruky, položila si hlavu kováčovi na široké plece, on ju objal pravou rukou okolo pása a spolu odchádzali zužujúcou sa ulicou z mesta...

2

Včera sa mi prisnilo, že ma najprv starostlivo pomerali žltým stolárskym metrom a nato píliili na cirkulárke na niekoľko rovnakých čiastok. Bolo to na dvore nášho domu na valale a sused, s ktorým sme predošlého večera pili dlho do noci a ktorý ma po celý ten čas ubezpečoval o svojej oddanosti, vo chvíli, keď sa píla zastavila, aby si muži mohli oddychnúť, pilníkom na nej sústredene pribrusoval zuby...

3

V snoch často vídam rybie obludy odporne ako praveké skameneniny. Vtedy vždy utekám do poľa k osamelému elektrickému vedeniu, ktoré ako rozťahnuté ruky človeka spája obzor s obzorom. Čakám na holuby, no tie nelietajú. Keď idem rovno za nosom, narazím na roklinu, kde býva stavec s ružovými ďasnamami. Vidím ho v poli, skalou zráža k zemi holuba z krdla a potom z neho ešte za tepla šklbe perie. Prsty ma sklavené, slabé, len málokedy sa mu podarí holuba ošklbať, a vtedy stavec plače a vydáva škreklavé zvuky podobné zvukom, aké vydáva polročná nemluvňa.

4

Celé dni, celé noci počujem spoza plota z betónových dielcov klepot kolies železničných vozňov. Nekonečne dlhá vlaková súprava je naložená otvorenými drevenými truhlami smerujúcimi na front. Som už starý, životom unavený človek. Možno práve preto kľačím v prachu osamelej poľnej cesty, ruky mám na tvári a v duchu volám do ľadových priestorov večnosti: Bože, Bože, Bože! Buď k nim milosrdný, keď predstúpiš pred tvár Tvojej Všemohúcnosti, amen.

Pomsta

Celý jeho život ubiehal tak, že vždy kráčal po novej neznámej ceste, ktorá sa mu postupne stávala známou, takže po nej šiel čoraz istejšie a smelšie, majúc z pohybu čoraz väčšiu radosť. Ale potom sa na jeho ceste zjavili noví neznámi ľudia, vzali ho za ruky a odvedli na inú cestu, postavili ho na jej začiatok a s rozkošou povedali: Tak. A teraz kráčaj po tejto novej neznámej ceste, uvidíme, ako ďaleko po nej dôjdeš!

A tak musel kráčať po novej neznámej ceste a od začiatku prežívať všetky útrapy pútnika idúceho po novej neznámej ceste. Šiel tak mnoho rokov v daždi i v slnku, v bezvetří i za krutých fujavíc. Prežil mnoho útrap, a keď už začínal mať z novej neznámej cesty radosť, zjavili sa na nej noví neznámi ľudia. Vzali ho za ruky a násilne odvedli na novú neznámu cestu, ktorú predtým nikdy nevidel a ktorá ničím nepripomínala jeho bývalé cesty, takže sa mu po nej šlo veľmi ťažko. Čoraz častejšie sa musel zastavovať a oddychovať v priekope, jeho chôdza už nepripomínala normálnu chôdzu, bolo to skôr akési potácanie, zakopávanie o skaly, závraty zo slabosti a pády na zem.

A potom sa na nej náhle zjavili tí istí neznámi ľudia, jeden z nich držal v ruke veľký čierny zošit, pokynul mu, aby zastal, a zatiaľ čo on stál s podlamujú-

cimi sa kolenami, pripomínajúc bojazlivého žiaka pred prísnou skúšobnou komisiou, ten hlavný z nich riekol, hľadiac do toho veľkého čierneho zošita: Peter B., nastal čas, aby sme zhodnotili váš život. Vypočujte si naše hodnotenie: Ste len obyčajný priemerný chodec. Usudzujeme tak podľa toho, ako ste šli po svojej poslednej ceste.

A tak ho ohodnotili na priemerného chodca presne podľa toho, ako šiel po onom veľmi krátkom úseku svojej poslednej, najťažšej a najneznámejšej, cesty, takom krátkom, že sa na ňom nemohol naučiť ani len stáť, nieto ešte spolahlivo chodiť.

Sen

Mojím celoživotným snom je prejsť sa s neznámou ženou po nábřeží Dunaja na úseku nástupisko propelera až po Park kultúry a oddychu – kráčať po jej boku bez jediného slova, držať ju za ruku, snívať a spomínať na dni poblúznenej mladosti, keď som tento úsek premeriaval takmer denne, a vôbec som nevedel prečo; keď som sa zastavoval v predprsníach nábřežia, opieral som sa o zábradlie a hľadel raz na kalné, inokedy modré vody Dunaja a sníval sen o plavbe proti jeho prúdu, ktorá by ma zaviedla až do Álp, kde sa v horských prítokoch rodia bystré pstruhy, o akých spieva Franz Schubert vo svojom kvartete, ktoré musí rozochvieť srdce každého rybára. Ďalej som sníval, že sa dostanem až na brehy Rýna, na vínorodé stráne, kde sa na slnku zrníčko k zrníčku ukladá v hroznových bobuliach všetko rýnske zlato, kde plavovlasá Lorelei rozprestiera v zradných vodách pre poblúznených lodníkov svoje sladké siete.

Sníval som o tom, že zjardeme aj na Devín, kde v hĺbke zeme ležia kosti našich dávnovekých predkov, rojčil som o tom, bol som presvedčený, že postačí jedna taká prechádzka, a tiché šťastie po boku neznámej ženy pretrvá celý život.

Raz som sa to pokúsil uskutočniť; stretol som sa s pani redaktorkou mojej knihy na pracovnej porade a pri tej príležitosti som ju poprosil, či by sa so mnou nešla na chvíľu prejsť po nábřeží Dunaja, no ona mi s lútosťou vysvetlila, že práve dnes maľuje byt, už má objednaných maliarov a natieračov a nijako nemôže objednávku zrušiť, lebo nábytok je už poodťahovaný od stien a sústredný v strede obývačky a kuchyne. Vtedy som pocítil čosi ako veľké sklamanie; tak málo som chcel od života, a život mi nedoprial ani to, viem, že neklamala, viem, že maliarov a natieračov mala naozaj objednaných, hoci na druhej strane som sa nemohol zbaviť pocitu, že jedným očkom predsa len poškuľu-

je po horšej stránke mužskej povahy, totiž že prechádzka je možno len biednou zámienkou, v skutočnosti ide vlastne len o to, aby som ju čo najprirodzenejšie dostal do postele...

Aj keď išlo vyložene o hypotézu, veľmi sa ma to dotklo, lebo patríam k typu mužov, ktorým ženy neboli ochotné ani vyštípať uhry na chrbte, nieto im ešte poskytnúť rozkoš.

Takto sa rozplynul jeden môj veľký celoživotný sen; vytriezvenie prišlo z poznania, že nijaká žena pod slnkom mi neuverí, že sa s ňou chcem prejsť po nábreží Dunaja na úseku od nástupiska propelera po Park kultúry a oddychu len tak, bez akýchkoľvek bočných úmyslov, nijaká žena, nijaká.

A predsa.

Raz v Michalovciach na istom celoslovenskom podujatí ma zrazu jemne vzala pod pazuchu literárna vedkyňa, šli sme celkom samozrejme mestom a ja som jej bol za to nesmierne vďačný (a som jej vďačný dodnes), kráčala tak láskyplne žensky popri mne ako moja najlepšia priateľka, ako najlepšia kamarátka, anjelská duša, a prial som si, vtedy som si to veľmi prial a prajem si to dodnes, aby sme takto kráčali večne, aby sa naša prechádzka nikdy neskončila. Tento náš spoločný obraz nosím v duši stále, a vždy keď ma zaskočí mrazivá životná samota, pripomínam si ho ako večný oheň spolupatričnosti dvoch osamelých ľudských srdc neviditeľne horiaci v našich vzdialených životoch...

Ozveny

1

Život možno pochopiť v jednom jedinom okamihu, ba zdá sa, že iba v jednom jedinom okamihu. Na ten okamih akoby čakali všetci ľudia po celý život a všetko, čo robia do tej chvíle, akoby bolo iba prípravou na ten jediný okamih, dlhou a úmornou prípravou, aby mohli onen rozhodujúci okamih pochopiť, aby boli naň pripravení.

Väčšina ľudí ten okamih nikdy nezažije, a potom im neostáva nič iné, len vyhlásiť celú prípravu na onen okamih za dlhý a prirodzený proces, v ktorom postupne pochopili život v celej záhadnej zložitosti...

2

Zhmotneným pochopením života sa mi stali odchádzajúce snehy, ktorými som sa v oslepujúcom jase marcového slnka pomaly približoval k neznámym

dedinám, akoby práve tie boli mojím jediným neodvolateľným osudom, akoby som šiel nie za strechami a komínmi, ale za neznámym hlasom, ktorý znel v povetrí ako trilkovanie škovrana. Vtedy som mal pocit, že sa v každej z tých neznámych dedín znovu ožením s neznámym dievčaťom, že znovu prežijem všetko od začiatku do konca: od slubného zoznámenia až po neslávny koniec, hoci naisto viem, že ja som vlastne odnikiaľ neodchádzal, to sa iba moje úbohé telo strácalo na obzore, ale duša ostávala s nimi naveky...

3

Nemôžem zradiť, nemôžem navždy opustiť bytosť, ktorej som už raz v živote prejavil svoju náklonnosť. Je to veľmi smiešne a možno aj úbohé, ale v stole tajne opatrujem dlhý zoznam žien, na ktoré pravidelne spomínam, s ktorými udržujem duševný kontakt – zhováram sa s nimi, akoby boli stále so mnou, lebo ani jednu z nich nemôžem celkom opustiť. Celé krdle, celé zástupy žien rôzneho veku mi tiahnu urojčenou hlavou, ani na jednu neviem zabudnúť, každej venujem aspoň pol slova alebo pohľadenie, alebo kradmý dotyk, po ktorom na ich tele zostáva nezmazateľná stopa.

Ani jednu z nich som telesne nemiloval. Boli kvetmi mojej duše vo chvíľach samoty...

4

Bola kvetom mojej duše vo chvíľach samoty.

Len ona jediná, osudovo sama na šírom svete, krehká a pominuteľná ako pohľad okoloidúcej – bál som sa dotknúť jej obrazu, aby sa nerozplynul v mojich hrubých očiach.

Nepoznal som ju, preto ma lákala. Bola hlboká, mala v sebe priepasť, mohla ma do nej kedykoľvek strhnúť, no neurobila to.

Pohrávala sa so mnou?

Robila si zo mňa blázna? Alebo som si zo seba robil blázna ja sám...?

Bola ďaleko, veľmi ďaleko, možno práve preto som ju tak veľmi miloval...

Popoludnia

1

Vysoký strom, ktorý vidím v poli, je esenciou mojich najvnútornejších túžob. Ako živá bytosť ňaťahuje ku mne zelené konáre, velebne sa týči pod modrým októbrovým nebom. K tomu stromu musím zájsť, lebo viem, že z neho,

jedine z neho sa narodí nová živá bytosť a zaľudní svet svojimi dobrými deťmi.

2

Akoby som sa pýtal, znovu sa pýtam na mnohé veci na tomto svete, opustený všetkými, zradený všetkými, lebo už neverím v lásku, pretože som všetkých zradil a opustil. Kde je to miesto, kde by som sa necítil vyhnancom? V lesklom potoku sa v svite mesiaca vyhodí ryba – vidím ju z autobusovej zastávky, čakajúc v chlade novembrového podvečera na posledný autobus v tomto kraji, aby ma čičíkavo zohrial a odviezol kamsi ďaleko – k novým nádejam.

3

Všetko sa minulo, už nič nemožno vrátiť. Stratený v horách ako minca zakotúľaná pod podlažné dosky, vidím tri stromy v lesnom výseku z poľany, kam ma zaviedol život. Ocitol som sa uprostred života, uprostred sveta úplne sám, bez bázne a hany, osamelý, ale šťastný pod belasým nebom, ktoré nesmiem ani len pomenovať, aby sa choré oči žiarlivcov opäť nerozsvietili do sna ako útroby vysokých pecí rozpálených dobiela, aby nespálili všetku moju ešte životaschopnú, ustavične plynúcu krv.

4

Ďaleký priateľ, blízky priateľ, človek neustále hovoriaci len preto, aby nič nepovedal: Povedz mi konečne, prečo chceš, aby som ja za teba odžil tvoj život?!

Odbočky

Zlom

Celý život som sníval, že sa dožijem chvíle, keď sa mi svet bez fanfár, ale o to vnútornejšie zosunie k nohám. No keď som pocítil blízkosť toho dňa, pomaly a isto som spoznával, že nie svet sa zosunul k mojim nohám, lež ja som sa zosunul k nohám sveta, rozhodnutý pokorne niesť svoj údel. Nebolo to plazenie po zemi, ostal som človekom, rozdiel bol iba v tom, že teraz som si už nemohol robiť ilúzie o sebe samom, o to skôr, že nijaké ilúzie som si nemohol robiť ani o svete, keďže som pochopil jeho nesmierne obmedzené možnosti voči údely každého človeka jestvujúceho v ňom, ale aj mimo neho...

Kruh

Opustil som záhradu svojho otca presvedčený, že môj život sa môže slobodne rozvíjať iba bez záväzkov oráča nesúceho na pleciach zodpovednosť za úrodu. Všetko vo svojom vtedajšom živote som podriadil tomu cieľu. Ako však plynuli dni – v inom kraji a medzi inými ľuďmi –, pristihol som sa pri myšlienke, že sa čoraz častejšie ocitám v záhrade svojho deda, deda, ktorého mi pri niesla moja nenáhodná ženba. Potreboval som tú záhradu, potreboval som ju nielen pre jej krásu, ale aj pre užitočnosť...

Tieň

Padol si do pasce vlastného bytia, vidím ťa, ako sa bezmocne zmietaš v sieťi, ktorú ti určili nebo a zem. Tvoj kruh sa neľútostne uzatvára. Teraz ide už iba o to, či ti ešte zostane dosť síl, aby si mohol zaspievať svoju poslednú pieseň.

Brat mojej duše, prečo tak zaryto mlčíš?

Či nevieš, že pieseň je to jediné, čím môže človek prekročiť svoj tieň...?